

RENKUMSE GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN 1899-1910: UITSLAGEN EN ACHTERGRONDEN

Deel II. De periode 1899 - 1906

door Jan de Wolf

De situatie in 1899

In 1899 werd Renkum in de gemeenteraad vertegenwoordigd door drie fabrikanten: N.J.F. Kamperdijk, directeur van een papierfabriek in Heelsum, J. Beuker, directeur van een papierfabriek bij Harten, en G.H. Reijmer¹, directeur en mede-eigenaar van twee steenfabrieken.

N.J.F. Kamperdijk

Verder waren twee middenstanders lid: E. van den Born, die sinds 1881 kastelein was in een café dat in het voormalige Gildehuis gevestigd was² en J. Ph. Krenning, die in Nieuwer-Amstel een bakkerij gehad had en in Renkum was gaan rentenieren. Tenslotte Jhr. mr. F.J.C. Schimmelpenninck, sinds 1878 eigenaar van het landgoed de Keijenberg en al sinds 1866 lid van de gemeenteraad. Van deze zes was Krenning, geboren in 1824, de oudste, gevolgd door Schimmelpenninck, geboren in 1829, Reijmer, in 1835, Kamperdijk, in 1847, Van den Born in 1855 en Beuker in 1862.

Met uitzondering van G.H. Reijmer (RK), die nog in 1895 waarschijnlijk met liberale steun gekozen was, waren al deze Renkumse leden van de gemeenteraad liberaal.

In 1899 waren er in Oosterbeek drie gemeenteraadsleden die tot de middenstand gerekend kunnen worden: C. Koning, bakker, A. Hilhorst, timmerman, en H.J. Rijks, die kruidenier, spekslager en handelaar in veevoer was geweest, maar in 1899 rentenierde.

H. van Zoest werkte waarschijnlijk op de boerderij die op naam stond van zijn moeder die weduwe was. Hij was voorzitter van de 'Coöperatieve landbouwvereniging Oosterbeek en omstreken tot onderlinge aankoop van veevoeder' met in 1901 109 leden. Toen in 1902 op de Paaschberg een coöperatieve bakkerij geopend werd behoorde Van Zoest tot de initiatiefnemers.

- 1 Vaak ook, volgens mij niet correct, aangeduid als H.G. Reijmer. In plaats van de IJ werd toen ook Y gebruikt: dus Reymer.
- 2 Demoed *Groene zoom* 1953, p. 224.

J. Ph. Krenning

G.J. Verburgt

G.J. Verburgt was een welgestelde houthandelaar uit Arnhem die sinds 1881 op Hartenstein woonde. B.A. Berends, directeur (of oud-directeur) van een bouwmaatschappij in Arnhem, woonde schuin tegenover hem. Dr. D.H.N. Adriani was een arts die vanaf 1897 tot medio 1901 als directeur verbonden was aan het Zanderinstituut in Arnhem, een soort fitnesscentrum waar men met voor die tijd geavanceerde apparatuur fysieke klachten te lijf ging³. Hij exploiteerde daarna een sanatorium gevestigd in twee villa's aan de Paul Krügerstraat⁴.

De oudste leden uit Oosterbeek waren Hilhorst en Rijks die in 1830 waren geboren. Dan volgden Berends, geboren in 1840, Verburgt in 1842, Koning in 1844, Adriani in 1859 en Van Zoest in 1865. Rijks en Van Zoest werden gesteund door de ARP. Rijks was nog in 1895 gekozen, maar Van Zoest in een tussentijdse verkiezing in 1897. Alle overige gemeenteraadsleden uit Oosterbeek waren in 1899 liberaal.

³ Terlouw 'Zander-instituten' 2004.

⁴ Erkens *Oude doos* 1997, p. 191.

Jhr. mr. F.J.C. Schimmelpenninck

In 1899 zouden N.J.F. Kamperdijk (Renkum), C. Koning (Oosterbeek), J. Ph. Krenning (Renkum) en G.J. Verburgt (Oosterbeek) aftreden; in 1901 B.A. Berends (Oosterbeek), J. Beuker (Renkum), G.H. Reijmer (Renkum), H.J. Rijks (Oosterbeek) en H. van Zoest Bzn (Oosterbeek); in 1903 Dr. D.H.N. Adriani (Oosterbeek), E. van den Born (Renkum), A. Hilhorst (Oosterbeek) en Jhr. mr. F.J.C. Schimmelpenninck (Renkum).
Wethouders waren Kamperdijk en Hilhorst.

Periodieke verkiezingen, 3 juli 1899

Periodieke verkiezingen 3 juli 1899, vacatures Kamperdijk, Koning, Krenning, Verburgt									
Aantal kiezers 923				Geldige stemmen 650, deelname 70%					
Oosterbeek 543		Renkum 375		Oosterbeek 375 [deelname 69%]		Renkum 274 [deelname 72%]			
Kandidaten (* = gekozen)				Oosterb.	%	Renkum	%	totaal	%
N.J.F. Kamperdijk, Renkum, liberaal *								601	92 %
T. Karel, Oosterbeek, [AR en/of CH]								221	34 %
C. Koning, Oosterbeek, liberaal *								451	69 %
J. Ph. Krenning, Renkum, liberaal *								572	88 %
G.J. Verburgt, Oosterbeek, liberaal *								427	66 %
H. Vonk, Oosterbeek, [AR of AR en CH]								182	28 %

Het resultaat van deze verkiezingen laat zien dat de kiezers de zittende raadsleden met ruime meerderheid herkozen⁵. In Renkum waren geen tegenkandidaten gesteld, in Oosterbeek T. Karel, in 1888 diaken en later kerkvoogd van de Hervormde Kerk⁶ en H. Vonk, gereformeerd en in 1888 bij de oprichting van de Gereformeerde Kerk in Oosterbeek een van de twee eerste diakenen⁷. Hoe hun relatie met de toen nog bestaande christelijk-historische kiesvereniging en de antirevolutionaire kiesvereniging was valt niet te achterhalen omdat er geen verslagen van de vergaderingen van deze verenigingen of verkiezingsadvertenties te vinden waren. Het is duidelijk dat niet alle kiezers die Karel steunden ook Vonk in de raad wilden zien. Naar de reden kunnen we slechts gissen. Vonden ze misschien Koning, liberaal, geschikter dan Vonk of wilden ze als hervormden geen gereformeerde kandidaat steunen? Het is waarschijnlijk dat de relatief hoge opkomst te danken is aan het optreden van twee kerkelijke kandidaten die het tegen de zittende liberale Oosterbeekse raadsleden wilden opnemen.

- 5 In de Oosterbeeksche Courant van 8 juli 1899 werden de afzonderlijke resultaten voor de twee afdelingen niet opgenomen, wat later altijd wel het geval geweest is.
- 6 Maassen *Gereformeerden* 1988, p. 9.
- 7 Tiemens *Duizendjarige kerk* z.j., p. 61.

Periodieke verkiezingen, 2 juli 1901

Periodieke verkiezingen 2 juli 1901, vacatures Berends, Beuker, Reijmer, Rijks, Van Zoest									
Aantal kiezers 956				Geldige stemmen 541, deelname 57%					
Oosterbeek 562		Renkum 394		Oosterbeek 311 [deelname 55%]		Renkum 230 [deelname 58%]			
Kandidaten (* = gekozen)				Oosterb.	%	Renkum	%	totaal	%
B.A. Berends, Oosterbeek, liberaal *				283	91 %	204	89 %	487	90 %
J. Beuker, Renkum, liberaal *				273	88 %	215	93 %	488	90 %
A.G.A. Ridder van Rappard, Oosterbeek, liberaal				105	34 %	46	20 %	151	28 %
G.H. Reijmer, Renkum, RK *				254	82 %	200	87 %	445	82 %
H.J. Rijks, Oosterbeek, AR *				218	70 %	202	88 %	420	78 %
H. van Zoest Bzn, Oosterbeek, AR *				280	90 %	202	88 %	482	89 %

De antirevolutionaire kiesverenigingen in Renkum en Oosterbeek besloten alle aftredende gemeenteraadsleden opnieuw kandidaat te stellen. Het is goed mogelijk dat informeel afgesproken was dat, als de liberalen dit ook zouden doen, bij de volgende periodieke verkiezingen een zelfde regeling zou gelden. In 1901 was dit in het voordeel van de confessionelen, in 1903 zouden de liberalen hiervan kunnen profiteren. Zulke afspraken waren mogelijk geworden omdat er volgens de kieswet van 1896 geen verkiezingen hoefden plaats te vinden als er evenveel zetels als kandidaten waren⁸.

De liberale kiesvereniging hield eerst in Renkum een vergadering om de kandidatuur van de twee Renkumse kandidaten te bepalen. Beuker, die de liberale beginselen was toegedaan, werd zonder bespreking met algemene stemmen opnieuw kandidaat gesteld. 'De heer Reijmer, alhoewel tot de katholieke partij behorend, wordt eveneens met algemene stemmen geproclameerd, daar men het billijk vindt, dat ook katholieke ingezetenen vertegenwoordigd zijn, terwijl de heer Reijmer gedurende zijn lidmaatschap heeft bewezen steeds te willen meewerken in alles wat de bloei der gemeente kan bevorderen'⁹.

G.H. Reijmer

8 Vgl. Van Cruyningen *Boerenemancipatie* 2010, p. 63-71.

9 Oosterbeeksche Courant 25-5-1901.

Later werd in Oosterbeek Berends, omdat hij liberaal was, 'bij acclamatie gesteld.' Hetzelfde was het geval met Van Zoest. Hij was weliswaar niet de liberale beginselen toegedaan maar had getoond 'te willen meewerken tot al wat in het belang der gemeente is.'

Mr. A.G.A. Ridder van Rappard (1871-1946)

Tegenover Rijks wilden enige leden mr. A.G.A. Ridder van Rappard kandidaat stellen. Rijks was niet liberaal en kwam al enigszins op jaren en daarom wilde men hem vervangen door een 'liberaal man met jongere krachten'¹⁰. Van Rappard, geboren in 1871, had zich in 1896 als advocaat en procureur in Oosterbeek gevestigd. Zijn zuster was getrouwd met een zoon van de broer van de schrijver Jan Kneppelhout van de Hemelsche Berg, waar zijn weduwe na zijn overlijden in 1885 haar naam als weldoenster van de Oosterbeekse bevolking waar bleef maken. In 1897 hoorde hij tot de 'mannen van naam' die een muziekvereniging, toen onder de naam 'Nooit Gedacht', later bekend als de Koninklijke Harmonie, oprichtten. Volgens het jaarverslag van 1901 was hij de man achter de schermen die de verschillende optredens van het muziekcorps organiseerde, in dat jaar elf maal¹¹. In 1898 was hij lid van het bestuur van de VVV geworden en in 1899 secretaris van de kiesvereniging Burgerplicht. Ook was hij in 1901

secretaris van de Oosterbeekse afdeling van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw geworden, toen deze zich had afgesplitst van de afdeling Renkum-Doorwerth. Deze vereniging was actief op het gebied van de landbouwvoorlichting. Vooral grote boeren en grondbezitters waren lid, maar ook andere notabelen die geïnteresseerd waren in plattelandsontwikkeling.

De kandidatuur van Rijks werd verdedigd met het argument dat hij een man van veel ervaring was 'wiens oordeel in de gemeenteraad dikwijls uitkomt, zij 't niet in openbare vergadering, dan in de sectiën.' Bij stemming bleek een kleine meerderheid aan Van Rappard de voorkeur te geven, maar toen hij hiervan op de hoogte was gebracht meende hij te moeten bedanken en zodoende werd Rijks toch de liberale kandidaat¹². Desondanks stelden sommige voorstanders buiten de kiesvereniging om Van Rappard kandidaat. Hij reageerde hierop in een advertentie met de mededeling dat hij niet voor het lidmaatschap van de gemeenteraad in aanmerking wenste te komen. Hij verzocht alle kiezers in de gemeente Renkum niet op hem te stemmen. Gezien de relatief geringe opkomst interesseerde deze kwestie de kiezers maar matig.

10 Oosterbeeksche Courant 22-6-1901.

11 Prenen *Harmonie* 1997, p. 9, p. 13.

12 Oosterbeeksche Courant 22-6-1901.

Tussentijdse verkiezing, 2 december 1901

Tussentijdse verkiezingen 2 december 1901, vacature J. Ph. Krenning, Renkum, liberaal								
Aantal kiezers 956			Geldige stemmen 503					
Oosterbeek 562		Renkum 394		Oosterbeek 275 [opkomst 49 %]		Renkum 228 [opkomst 58 %]		
Kandidaten (* = gekozen)			Oosterb.	%	Renkum	%	totaal	%
A. Kroon Azn, Renkum, AR *			131	[48 %]	137	[60 %]	268	53 %
P. Spanjaard, Renkum, liberaal			144	[52 %]	91	[40 %]	205	47 %

In augustus 1901 gaf Krenning te kennen om gezondheidsredenen af te willen treden als raadslid. In de raadsvergadering van 14 oktober deelde de burgemeester mee dat de noodzakelijke tussentijdse verkiezing op 2 december gehouden zou worden en dat op 19 november de kandidaatstelling zou plaats vinden. Op 11 november werd in Renkum een vergadering gehouden van de liberale kiesvereniging Burgerplicht. Door twee leden werd de heer Spanjaard, gepensioneerd luitenant-kolonel der mariniers, geboren in 1837, aanbevolen. Hij had vele jaren in Renkum gewoond en was goed op de hoogte met de verschillende toestanden in de gemeente. Met bijna algemene stemmen werd hij tot kandidaat geproclameerd.

In een volgende vergadering van de kiesvereniging in Oosterbeek op 15 november beval de voorzitter, Baron Sloet, hem aan als iemand die gedurende de twaalf jaar dat hij in Renkum doorbracht getoond had, waar het hem mogelijk was, de belangen van het dorp te willen bevorderen. Hoewel niet genoemd weten we uit andere bronnen dat hij bestuurslid van Pictura Veluvensis was. Sloet hoopte dat de Oosterbeekse leden van Burgerplicht alles in het werk zouden stellen om zijn verkiezing te bevorderen. Uit de uitslag blijkt dat de Oosterbeekse liberalen deze aanmaning niet hadden gevolgd. Bij een opkomst van 57% en een aandeel van 63% van het aantal stemmen in Oosterbeek, zouden de liberalen in de hele gemeente 54% van de kiezers achter zich gehad hebben¹³. Nu werd Anthonie Kroon, de gereformeerde AR kandidaat, gekozen, ook al kreeg hij zelfs in Renkum niet meer dan 60% van de stemmen. Geboren in 1862 of 1863 had hij een winkel in manufacturen op de hoek van de Kerkstraat en de Dorpsstraat die hij van zijn vader had overgenomen¹⁴.

*Mr. Johan Julius Sigusmund
baron Sloet*

13 Dit waren de verhoudingen bij een soortgelijke tussentijdse verkiezing op 20 juli 1905.

14 Beekhuizen *Mijn dorp* 1883, p. 58.

Liberaal kandidaten voor de periodieke verkiezingen van 1903

Hoewel Jhr. mr. Schimmelpenninck vanwege zijn hoge leeftijd zijn raadszetel in april 1903 ter beschikking had gesteld had hij op aandrang van verschillende zijden toch maar besloten aan te blijven. In de vergadering van Burgerplicht in Renkum van 11 juni werd besloten bij de periodieke verkiezingen van dat jaar zowel zijn kandidatuur als die van het andere raadslid uit Renkum, E. van den Born, te steunen. Op 19 juni vergaderde Burgerplicht in Oosterbeek om de liberale kandidatuur te bespreken.

Over het aftredende lid A. Hilhorst was weinig discussie, maar over de andere plaats, die van dr. Derk Hendrik Nicolaus Adriani Adriani, des te meer. Hij was de laatste tijd ziek geweest en had de raadsvergaderingen niet kunnen bijwonen. Ook al had hij het bestuur laten weten nu weer gezond genoeg te zijn, toch waren er evenals in 1901 leden die mr. A. G. A. Ridder van Rappard kandidaat wilden stellen.

Adriani, die nog in het badhuishotel in Laag Soeren vertoefde, waar hij naar zijn eigen zeggen met goed gevolg genezing had gevonden voor zijn ziekte, kreeg toen een persoonlijke brief van de secretaris van de kiesvereniging, C. Koning. Deze waarschuwde hem dat de voorstanders van Van Rappard in de meerderheid waren en de kandidaatstelling voor hem op een teleurstelling zou uitlopen. Toen dit door anderen bevestigd werd schreef hij een brief aan het bestuur van Burgerplicht. Hierin suggereerde hij dat er geen zakelijke argumenten maar 'persoonlijke overwegingen' in het spel waren. Ook was hij van mening dat Van Rappard onder deze omstandigheden zeker geen kandidatuur zou willen aanvaarden. Van Rappard, die inzage gekregen had in deze brief, verklaarde tijdens de vergadering geen kandidatuur te willen aanvaarden, zelfs als een meerderheid dat toch zou willen. Toen de stembriefjes ingevuld werden werd nog een tweede brief van Adriani bezorgd bij het bestuur. Hij schreef nu zich niet meer verkiesbaar te stellen als de meerderheid van de vergadering een andere kandidaat op het oog had. Ze moesten maar Van Rappard kandidaat stellen als ze dat zo graag wilden. Dit besluit van Adriani werd direct meegedeeld maar het is onduidelijk of het bestuur ook zijn toelichting aan de vergadering heeft kenbaar gemaakt. Nu verkregen Van Rappard en Hilhorst alle in de vergadering uitgebrachte stemmen en vond Van Rappard dat hij de kandidatuur met een goed geweten kon aanvaarden.

Arend Hilhorst (1830-1909)

Na deze vergadering werden in de Oosterbeeksche Courant verklaringen van Adriani en Van Rappard opgenomen waaruit bleek dat Adriani zich niet vrijwillig maar 'uit nooddrang' had teruggetrokken, maar dat Van Rappard dit niet zo begrepen had. Toen Van Rappard hoorde dat Adriani zich gekrenkt voelde door de behandeling hem aangedaan in de kiesvereniging had hij aangeboden zich alsnog terug te trekken ten gunste van Adriani. Adriani wilde dit voorstel alleen serieus nemen als Van Rappard zou verklaren helemaal geen kandidatuur te willen aanvaarden en als hij toch (buiten de kiesvereniging om) kandidaat gesteld werd en voldoende stemmen zou krijgen geen lid te zullen worden van de gemeenteraad en ook bij een eventuele herstemming zo'n benoeming niet te zullen aanvaarden. 'In elk ander opzicht zal uw terugtrekking thans [...] op de buitenwacht geen voldoende invloed uitoefenen en dus in geen enkel opzicht praktisch nut hebben voor mijn kandidatuur.' Voor Van Rappard was dit teveel gevraagd. Toen dit alles naar buiten gebracht was werd Adriani toch nog buiten de kiesvereniging om kandidaat gesteld.

In de Oosterbeeksche Courant van 27 juni 1903 was een lezersbrief opgenomen, ondertekend door *Een voorstander van het algemeen belang*. Hierin sprak de schrijver zijn verbazing uit over de opmerking in het verslag van de vergadering van 19 juni, dat men zeer zelden in de raadsvergaderingen de stem van Hilhorst hoorde, en het daarop volgende antwoord, dat men wel geloofde dat zijn praktische adviezen in het college van B. en W. waardering verdienden. Het bevreemde de schrijver dat daarvan dan zo weinig te merken was, gezien de talrijke zaken die dringend verbetering behoeften zoals verlichting, waterleiding en toestand van de wegen. Men had toch de wethouder kunnen vragen om ter vergadering zijn standpunt toe te lichten en ook de andere kandidaten daarover aan de tand kunnen voelen. 'Niet van dat alles is gebeurd; velen schijnen ter vergadering te zijn gegaan met de voorop gezette idee: X moet er uit, Y. zal er in.' Een dergelijke behandeling van zaken deed hem denken 'dat niet het algemeen belang in het oog is gevat, maar dat persoonlijke antipathie en sympathie de doorslag hebben gegeven.'

Dit was helaas geen alleenstaand verschijnsel en hij stelde voor kiesverenigingen alleen nog maar kandidaten te laten stellen voor verkiezingen voor de Tweede Kamer en de Provinciale Staten. Immers, 'niet allen, die de vergaderingen bezoeken, kunnen met het oog op hun nering of bedrijf onbewimpeld hun mening uitspreken; anderen, die dit wel zouden kunnen, wonen de bijeenkomsten niet bij, zodat invloeden, die eigenlijk niet overheersend mochten zijn, de houding der vergadering bepalen.' De keuze van kandidaten voor de gemeenteraad zou moeten worden overgelaten aan een vereniging van personen van alle standen en richtingen. In deze vereniging konden dan ook belangrijke vraagstukken besproken worden, wanneer deze zich zouden voordoen. Men zou dan te weten komen aan wie men de belangen van de gemeente met succes kon toevertrouwen. 'Ook zou dan gebroken worden met de thans heersende, zo verkeerde gewoonte, dat de keuze van gemeenteraadsleden en van bestuursleden van verenigingen wordt beheerst door de invloed van tal van personen, die door bedrijf als anderszins afhankelijk zijn van anderen.'

Periodieke verkiezingen, 13 juli 1903

Periodieke verkiezingen 13 juli 1903, vacatures Adriani, Van den Born, Hilhorst, Schimmelpenninck									
Aantal kiezers 994				Geldige stemmen 597, deelname 60%					
Oosterbeek 584		Renkum 410		Oosterbeek 385 [deelname 66%]		Renkum 212 [deelname 52%]			
Kandidaten (* = gekozen)				Oosterb.	%	Renkum	%	totaal	%
D.H.N. Adriani, Oosterbeek, onafhankelijk- liberaal				140	36 %	134	63 %	274	46 %
E. van den Born, Renkum, liberaal *				287	75 %	195	92 %	482	81 %
A. Hilhorst, Oosterbeek, liberaal *				315	82 %	194	92 %	509	85 %
A.G.A. Ridder van Rappard, Oosterbeek, liberaal *				287	75 %	75	35 %	362	61 %
Jhr. mr. F.C. Schimmelpenninck, Renkum, liberaal *				302	78 %	207	98 %	509	85 %

Hoewel de antirevolutionaire kiesvereniging had laten weten geen kandidaten te willen stellen moest er nu toch gestemd worden. Bij de verkiezingen bleek dat Adriani toch nog een groot aantal stemmen kreeg, in Renkum zelfs bijna het dubbele van het aantal dat op Van Rappard werd uitgebracht. Maar omdat hij in Oosterbeek tweemaal zoveel stemmen als Adriani verwierf kwam hij daarmee toch in de gemeenteraad.

Tussentijdse verkiezing, 28 april 1904

Tussentijdse verkiezing 28 april 1904, vacature H. Van Zoest Bzn, Oosterbeek, AR.									
Aantal kiezers 994				Geldige stemmen 437, deelname 44%					
Oosterbeek 584		Renkum 410		Oosterbeek 270 [deelname 46%]		Renkum 167 [deelname 41%]			
Kandidaten (* = gekozen)				Oosterb.	%	Renkum	%	totaal	%
A.G. Jansen, Oosterbeek, SDAP				26	9%	39	23%	65	15%
J.Th. Kok, Oosterbeek, AR *				177	66%	118	71%	295	31 %
J.P. Rokker, Oosterbeek, onafhankelijk liberaal				67	25%	10	6%	77	18 %

In 1904 emigreerde H. van Zoest naar Amerika en werd zijn zetel vacant. Op 12 april vergaderde Burgerplicht te Oosterbeek met als waarnemend voorzitter Van Rappard. Naar aanleiding van een briefwisseling met de antirevolutionaire kiesvereniging adviseerde het bestuur deze kandidatuur niet te bestrijden 'omdat hier een antirevolutionaire zetel moet worden bezet'¹⁵. Een der leden wilde wel een tegenkandidaat stellen, een ander wilde daarentegen zelfs steun verlenen. Het bestuursvoorstel werd ten slotte aanvaard. Toch bleken er achteraf

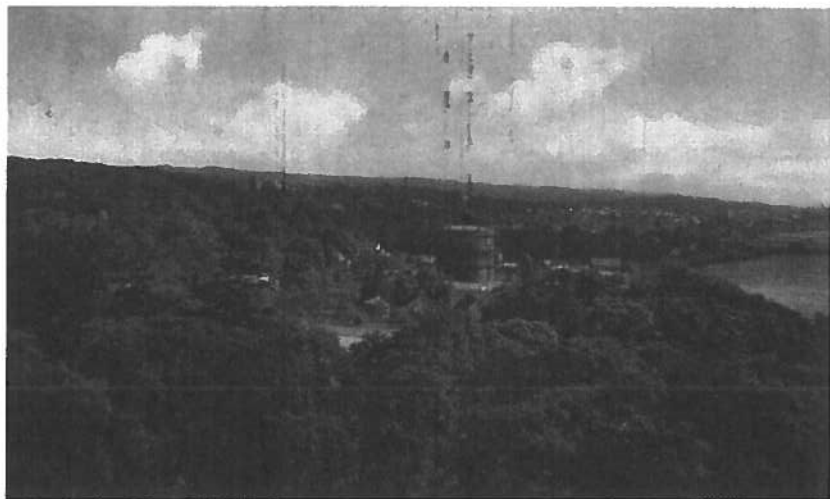
15 Oosterbeeksche Courant 16-4-1904.

liberalen te zijn die wel een tegenkandidaat wensten en J.P. Rokker kandidaat stelden. Van hem is verder niets bekend. Zijn naam komt niet in de adresboeken voor. Ook was er een verzoek gekomen van de volkskiesvereniging, aangesloten bij de socialistische SDAP, om de morele steun van de leden van Burgerplicht voor hun kandidaat A.G. Jansen. Men besloot mee te delen dat daar in dit geval niet op kon worden ingegaan. Daarbij moet opgemerkt worden dat bijvoorbeeld in Arnhem socialisten en liberalen wel samenwerkten als het er om ging een AR of RK kandidaat te bestrijden.

De AR kandidaat J.Th. Kok was nog ten tijde van Jan Kneppelhout als kamerdienaar in dienst genomen op de Hemelsche Berg. In 1894 waren hij en zijn vrouw overgegaan naar de Gereformeerde Kerk¹⁶. Het jaar daarop verstrekke mevrouw Kneppelhout een lening van fl. 4.000 voor de aankoop van grond en het bouwen van een pastorie¹⁷. Later was Kok ook voorzitter van de kerkenraad. Hij speelde een vooraanstaande rol in de afdeling Oosterbeek van het Nederlandsch Werkliedenverbond Patrimonium, waaruit het CNV is voortgekomen. Toen in 1901 een openbare vergadering belegd werd om de oprichting van een coöperatieve bakkerij te Oosterbeek voor te bereiden moest hij als voorzitter het misverstand wegnemen dat het hier om een initiatief van Patrimonium zou gaan. In tegendeel, men wilde trachten elke geloofs- of politieke kwestie buiten spel te laten. Kok werd één van de bestuursleden van 'Werkmansbelang' en bleef dit tot 1906 toen hij vanwege drukke werkzaamheden terugtrad.

Toen in 1904 bekend werd dat aan de Benedendorpsweg tegenover de Hemelsche Berg een gasfabriek gebouwd zou worden had mevrouw Kneppelhout hiertegen de grootst mogelijke bezwaren. Kok heeft toen alle moeite gedaan B. en W. ervan te overtuigen dat een andere plaats gevonden zou moeten worden. Ook Van Rappard, zwager van haar neef Johannes Kneppelhout, trachtte nog tevergeefs in de concessievoorwaarden te laten opnemen dat

de gemeenteraad de locatie van de fabriek zou moeten goedkeuren. Omdat haar wens genegeerd werd besloot mevrouw Kneppelhout op aanraden van haar familie het landgoed, waar altijd vrije wandeling toegestaan was, te sluiten. Dit zou Oosterbeek veel minder aantrekkelijk maken als toeristische bestemming. Op 2 april was er een vergadering van de VVV om een oplossing te zoeken. Op 8 april werd bekend dat er een andere plaats gevon-

Zicht vanaf de Westerbouwing op de gasfabriek aan het Kerkpad te Oosterbeek

16 Tiemens *Duizendjarige kerk* z.j., p. 69.

17 Maassen *Gereformeerden* 1988, p. 19.

den was, bij het station Oosterbeek Laag, maar dat de prijs van het gas dan verhoogd zou moeten worden.

Van Rappard zag in deze voorwaarde een mogelijkheid om mevrouw Kneppelhout op andere gedachten te brengen, omdat deze prijsverhoging niet in het belang van de Oosterbekers zou zijn. Hij was lid van een deputatie die hierover met haar op 19 april een onderhoud had. In de raadsvergadering van 21 april kon hij toen namens haar meedelen dat het landgoed weer open gesteld zou worden¹⁸. Het besluit van 12 april om geen liberale tegenkandidaat te stellen tegenover Kok, die zich zo had ingezet om haar belangen te dienen, zal de positie van Van Rappard bij de pogingen haar op andere gedachten te brengen zeker ten goede zijn gekomen.

Een nieuwe kiesvereniging

Eind april wist de Oosterbeeksche Courant te melden dat pogingen in het werk werden gesteld een nieuwe kiesvereniging op te richten die in beginselen weinig zou verschillen van de bestaande liberale kiesvereniging. De redactie vond dat men er beter aan zou doen lid te worden van deze laatst genoemde vereniging en daarin invloed uit te oefenen op de gang van zaken, indien men van oordeel zou zijn dat die gewijzigd moest worden. Deze aanmaning werd genegeerd en op 4 mei werd een bestuur gekozen bestaande uit Dr. P. Schuringa, voorzitter; G.J. Verburgt, ondervoorzitter; F.M. van de Velde, secretaris; E. v.d. Maaten, penningmeester en A.A. Moll van Santbergen. De kiesvereniging sloot zich aan bij de Vrijzinnig Democratische Bond, VDB, blijkens een brief aan het hoofdbestuur¹⁹.

P. Schuringa, geboren in 1844, was in 1872 aan de Groningse universiteit gepromoveerd tot doctor in de wis- en natuurkunde. Hij werd directeur van de HBS in Veendam en mocht als privaatdocent ook colleges verzorgen aan de universiteit. Na eervol ontslag vestigde hij zich in 1903 in Oosterbeek, waar hij aan de Cronjéweg ging wonen. Blijkbaar vond Schuringa in Oosterbeek Burgerplicht niet progressief genoeg, maar het is ook mogelijk dat hij meende sneller zelf lid van de gemeenteraad te kunnen worden door een nieuwe kiesvereniging op te richten. Het een hoeft het ander overigens niet uit te sluiten. Wat de redenen geweest zijn dat Verburgt tot het bestuur toetrad is niet bekend. Van de Velde was in 1900 directeur van het post- en telegraafkantoor in Oosterbeek geworden. Van der Maaten, aangeduid als 'particulier' in de adresboeken, d.w.z. rentenier, was ook pas in 1903 in Oosterbeek komen wonen. Voor zover ik kon nagaan was Moll van Santbergen een onderwijzer, maar niet aan de openbare lagere school in Oosterbeek.

In de vergadering van Burgerplicht van 20 mei kwam de oprichting van deze tweede liberale kiesvereniging, Oosterbeeks Belang, ook ter sprake. Voorzitter Sloet verklaarde dat de reden die genoemd werd, de weigering een kandidaat te stellen tegenover een antirevolutionaire kandidaat, geenszins in strijd was met het reglement. Men had aan de nieuwe

18 Oosterbeeksche Courant 9-4-1904.

19 Oosterbeeksche Courant 22-4-1905.

kiesvereniging slechts drie leden verloren, waartegenover een beduidende aanwinst stond. Vervolgens kwam de verkiezing van een nieuwe secretaris aan de orde omdat C. Koning door 'pressie van zekere zijde, met betrekking tot zijne zaken' gemeend had te moeten bedanken²⁰.

Volgens Koning had Van de Velde naar aanleiding van een circulaire van Burgerplicht van 22 april (over de inhoud waarvan verder niets bekend is, maar waarvan Koning zich bij nader inzien geheel wenste te distantiëren) gemeend dat hij als bestuurslid van Burgerplicht zou moeten terugtreden. Toen hij dat op 30 april nog niet gedaan had wenste Van de Velde niet langer klant bij hem te zijn. Enkele weken later, toen bekend werd dat Koning dit alsnog gedaan had, kwam Van de Velde nog een keer op bezoek. Hij zei dat hij alles niet zo bedoeld had en vroeg hem de leveranties te hervatten²¹. In de vergadering van 20 mei werd Koning, die zelf afwezig was, met algemene stemmen herkozen als bestuurslid.

Deze gang van zaken had eerder geleid tot berichtgeving in de Nieuwe Oosterbeeksche Courant waarop Sloet in de Oosterbeeksche Courant furieus gereageerd had. De Nieuwe Oosterbeeksche Courant werd uitgegeven door de jonge (nog maar 21 jaar oude) maar zeer ambitieuze G. Wolzak. Hij had zich dat jaar in Oosterbeek gevestigd en zich geassocieerd met de firma J.D. Ham, boekdrukker, in de Weverstraat, uitgever van het Advertentieblad voor Oosterbeek. Waarschijnlijk had Wolzak de naam veranderd. Uit de twee nummers van de Nieuwe Oosterbeeksche Courant die toevallig be-

C. Koning

waard zijn blijkt dat de berichtgeving sensationeler was (rampen en misdaden in plaats van serieuze beschouwingen over binnen- en buitenlandse politiek).

Links de ingang van het Postpad, met op de noordhoek de drukkerij "Het oude postkantoor" van G. Wolzak Gzn.

20 Oosterbeeksche Courant 21-5-1904.

21 Oosterbeeksche Courant 28-5-1904.

Ook waren er rubrieken zoals een scheurkalender (met levenswijsheden voor elke dag) en varia, met (melige) moppen, die vooral bedoeld waren om een zo breed mogelijk publiek aan te spreken²².

Wolzak gaf Van de Velde de gelegenheid te reageren op de uitlatingen van Sloet en in hetzelfde nummer publiceerde hij ook nog een open brief van Adriani aan Sloet. Hierin vertelde Adriani nog een keer op zijn manier de geschiedenis van de gemeenteraadsverkiezingen in 1903. Sloet vond het nodig hierop te reageren. 'Deze pennenvrucht van de Dr. is een zo doorlopende gore insinuatie tegen mijn persoon en mijn karakter, dat ieder fatsoenlijk man het zal billijken als ik daar niet op antwoord, ook al vraagt de Dr. dat in gemoede²³.'

Hoewel Sloet meedeelde dat hij het voorzitterschap van Burgerplicht zou blijven vervullen zolang hij het vertrouwen van de leden genoot heeft hij spoedig daarna bedankt. In de vergadering van Burgerplicht van 15 april 1905 werd Van Rappard met bijna algemene stemmen tot voorzitter benoemd. In 1906 verhuisde Sloet naar Arnhem.

Periodieke verkiezingen, 10 juli 1905

Periodieke verkiezingen 10 juli 1905, vacatures Kamperdijk, Koning, Kroon, Verburgt							
Aantal kiezers 1057				Geldige stemmen 616, deelname 58 %			
Oosterbeek 634		Renkum 423		Oosterbeek 342 [deelname 54%]		Renkum 274 [deelname 65%]	
Kandidaten (* = gekozen)		Oosterb.	%	Renkum	%	totaal	%
A.G. Jansen, Oosterbeek, SDAP		51	15 %	34	13 %	85	14 %
N.J.F. Kamperdijk, Renkum, liberaal *		263	76 %	250	93 %	513	83 %
C. Koning, Oosterbeek, liberaal *		281	81 %	227	84 %	508	83 %
A. Kroon Azn, Renkum, AR *		274	79 %	220	81 %	494	80 %
G.J. Verburgt, Oosterbeek, liberaal *		262	76 %	210	78 %	472	77 %
G. Zweers, Renkum, SDAP		42	12 %	41	15 %	83	13 %

Op 13 juni vergaderde Burgerplicht in Oosterbeek. De vraag was of men de kandidatuur van de terugtrekkende Koning en Verburgt zou willen steunen. In het geval van Koning wilde bijna iedereen dit doen, maar tegen een kandidatuur van Verburgt bestond veel bezwaar omdat hij zonder opgaaf van redenen Burgerplicht de rug had toegekeerd en was toegetreden tot Oosterbeeks Belang. De vergadering besloot met bijna algemene stemmen Baron Sloet als tegenkandidaat te zullen steunen, ook al had de voorzitter, Van Rappard, laten weten dat hij hiermee hoogstwaarschijnlijk niet zou instemmen. Toen dit het geval bleek te zijn werd twee dagen later een nieuwe vergadering gehouden die uiteindelijk instemde met het

22 Gelders Archief, archief Kabinet Commissaris, inv. nr. 59.

23 Oosterbeeksche Courant 28-5-1904. Meer over Sloet in: Scholten 'Sloet' 1997.

bestuursvoorstel om in het belang van de eenheid onder de vrijzinnige partijen toch maar Verburgt kandidaat te stellen. In Renkum hadden de leden van Burgerplicht de aftredende Kroon en Kamperdijk kandidaat gesteld. Ook de leden van Oosterbeeks Belang steunden alle periodiek aftredende kandidaten. De antirevolutionairen hadden geen andere kandidaten gesteld, maar omdat de SDAP met een kandidaat voor zowel Oosterbeek als Renkum kwam moesten er toch verkiezingen gehouden worden. De uitslag was geen verrassing omdat er geen tegenkandidaten gesteld waren door Burgerplicht en Nederland en Oranje.

Tussentijdse verkiezing 10 juli 1905; herstemming 20 juli 1905

Tussentijdse verkiezing 10 juli 1905, vacature Jhr. mr. F.C. Schimmelpenninck, Renkum, liberaal									
Aantal kiezers 1057				Geldige stemmen 616, deelname 58 %					
Oosterbeek 634		Renkum 423		Oosterbeek 342 [deelname 54%]		Renkum 274 [deelname 65 %]			
Kandidaten (geen gekozen)				Oosterb.	%	Renkum	%	totaal	%
F. Campman, Renkum, RC				20	5,8%	90	32,8%	110	17,8 %
J.P. Crum, Renkum, AR				108	31,6%	83	30,3%	191	31,1 %
P.M. van Walchren, Renkum, liberaal				195	57%	86	31,4%	281	45,6 %
G. Zweers, Renkum, SDAP				19	5,6%	15	5,5%	34	5,5 %

Tussentijdse verkiezing, herstemming 20 juli 1905, vacature Jhr. mr. F.C. Schimmelpenninck, Renkum, liberaal									
Aantal kiezers 1057				Geldige stemmen 637, deelname 60 %					
Oosterbeek 634		Renkum 423		Oosterbeek 359 [deelname 57%]		Renkum 278 [deelname 64%]			
Kandidaten (* = gekozen)				Oosterb.	%	Renkum	%	totaal	%
J.P. Crum, Renkum, AR				134	37%	155	56%	289	45%
P.M. van Walchren, Renkum, liberaal *				225	63%	123	44%	348	55%

In 1905 moest op 10 juli ook een tussentijdse verkiezing gehouden worden omdat Jhr. mr. Schimmelpenninck nu toch definitief terug trad. Hij zou in 1906 overlijden. Voor de vacature Schimmelpenninck waren vier kandidaten. Beide liberale kiesverenigingen steunden P.M. van Walchren die in Heelsum woonde. Geboren in 1876 was hij in Den Haag opgeleid als kunstschilder en woonde in elk geval al in 1901 in de afdeling Renkum. Hij was vermogend genoeg om niet van zijn kunst te hoeven leven. Hij was bestuurslid van het schildersgenootschap Pictura Veluvenis en ook actief in de afdeling Neder-Veluwe van de Nederlandsche geheelonthoudersbond²⁴. De katholieken in Renkum hadden de hotelier F. Campman kandidaat gesteld.

24 Beekhuizen *Mijn dorp* 1983, p. 168.

Hij werd niet gesteund door de antirevolutionairen die met een eigen kandidaat J.P. Crum, winkelier te Heesum, kwamen. Hij was sinds de oprichting van de protestantse school lid van het schoolbestuur geweest en was met de doleantie in Renkum meegegaan. In 1889 had hij de bouwgrond voor de gereformeerde kerk in Renkum geheel kosteloos ter beschikking gesteld²⁵. Ook had de SDAP een kandidaat gesteld. Omdat geen van de kandidaten in de eerste ronde meer dan de helft van het aantal stemmen kreeg was herstemming noodzakelijk. Het ligt voor de hand dat de socialisten bij de herstemming Van Walchren gesteund zullen hebben. Bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer in dat jaar hadden de socialisten zelfs conservatieve liberalen gesteund als het er om ging de verkiezing van een confessionele kandidaat te verhinderen. Weliswaar kreeg Crum niet alle stemmen die in Renkum naar Campman waren gegaan, maar daar staat tegenover dat hij in Oosterbeek dit verlies gedeeltelijk kon goedmaken. Maar dit was niet voldoende om de gecombineerde stemmen van socialisten en liberalen te overtroeven.

Frans Campman

Tussentijdse verkiezing, 27 november 1905

Tussentijdse verkiezing 27 november 1905, vacature A.G.A. Ridder van Rappard, Oosterbeek, liberaal									
Aantal kiezers 1057				Geldige stemmen 688, deelname 65%					
Oosterbeek 634		Renkum 423		Oosterbeek 433 [deelname 70%]		Renkum 255 [deelname 58%]			
Kandidaten (* = gekozen)				Oosterb.	%	Renkum	%	totaal	%
D. van der Kragt, Oosterbeek, RC				136	31%	132	52%	289	39%
Dr. P. Schuringa, Oosterbeek, liberaal *				297	69%	123	48%	348	61%

Met ingang van 1 september 1905 had Van Rappard een benoeming aanvaard als griffier bij het kantongerecht in Purmerend. Enig licht wordt op dit onverwachte vertrek geworpen door een opmerking in een verslag van een vergadering van de afdeling Oosterbeek van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw. De voorzitter Van Hoorn deelde toen mee dat de vorige secretaris Van Rappard door zijn vertrek en 'treurige familieomstandigheden' had nagelaten afspraken te maken met het hoofdbestuur over het optreden van sprekers²⁶. Wellicht wilden Van Rappard en zijn vrouw niet langer in Oosterbeek blijven omdat teveel droeve herinneringen aan hun verblijf hier verbonden waren. Hij had in Oos-

25 Jansen *Van grote en kleine dingen* 1989, p. 10.

26 Oosterbeeksche Courant 3-3-1906.

terbeek een goede indruk achtergelaten. Bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer in 1918 kreeg Van Rappard, toen verbonden aan de rechtbank in Tiel, in Oosterbeek 94 voorkeurstemmen van de 170 stemmen die hier op de lijst van de Vrije Liberalen waren uitgebracht.

Voor Burgerplicht moest een nieuwe voorzitter gekozen worden. Dit werd E.J. van Hoorn. Hij was geboren in 1863 en woonde sinds 1895 in Oosterbeek. In de adresboeken wordt hij regelmatig als kunstschilder opgevoerd. In 1900 werd Van Hoorn bestuurslid van de VVV. Als voorzitter van de afdeling Oosterbeek van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw was hij in 1903 verantwoordelijk geweest voor de organisatie van een goed geslaagde landbouwtentoonstelling te Oosterbeek. Onmiddellijk na zijn verkiezing stelde Van Hoorn de kandidatuur voor de opengevallen plaats in de gemeenteraad aan de orde. Hij deed mee dat Oosterbeeks Belang toenadering had gezocht om tot een gezamenlijk optreden te komen. Het bestuur adviseerde nu Dr. P. Schuringa, de voorzitter van Oosterbeeks Belang, kandidaat te stellen. Namen van andere kandidaten werden niet opgegeven. Er waren 32 voorstemmers en 5 tegenstemmers, en enkele blanco stemmers. Door Oosterbeeks Belang werd Schuringa uiteraard met algemene stemmen kandidaat gesteld. In maart 1906 besloten de kiesverenigingen samen te gaan onder de naam Burgerplicht en Gemeentebelang.

Volgens een ingezonden brief in de Oosterbeeksche Courant van 24 april 1909 was in het informele overleg dat voorafging aan de vergadering waarin Schuringa gekozen werd ook de heer Prins benaderd. Kolonel Coenraad Alexander Prins (1843-1923), was van 1889 tot zijn pensionering in 1903 commandant van de marechaussee in Noord Brabant en Zeeland geweest. In die tijd fungeerde de marechaussee als rijkspolitie. Prins was lid geweest van enkele belangrijke commissies en had een handboek voor zijn ressort samengesteld dat de aanstoot geven had tot een uitgave van Dienstvoorschriften voor alle onderdelen van de marechaussee²⁷. Hij vestigde zich in Oosterbeek, waar hij in de villa Oosterhoogte aan de Utrechtseweg ging wonen. Hij voegde zich goed in de kring van vooraanstaande liberalen die lid waren van de Remonstrantse Gemeente waarvan hij zich een warm voorstander toonde, zoals bij zijn overlijden in 1923 gememoreerd werd²⁸. Hij had zich vrijwel onmiddellijk in het verenigingsleven gestort en was reeds in 1904 voorzitter van het Nutsdepartement geworden. In 1905 volgde hij Baron Sloet op als voorzitter van de VVV. Bij het vooroverleg over de vacature Van Rappard zou hij toen verklaard hebben dat hij zich zou terugtrekken als Dr. R. (Reuvens) kandidaat gesteld zou worden, omdat hij door zijn vele verdiensten jegens Oosterbeek veel meer aanspraak kon maken op een zetel in de raad, maar zich tegenover Dr. S. (Schuringa) vrij te gevoelen, daar deze hem geheel onbekend was. Reuvens bedankte en vervolgens werd Prins meegedeeld dat het toch zeer wenselijk was dat hij van zijn kandidatuur zou afzien, omdat als Schuringa kandidaat zou worden de twee kiesverenigingen zouden samensmelten en de vrede in het liberale kamp verzekerd zou zijn. Prins voldeed toen onmiddellijk aan dit verzoek.

27 Van den Hoek *Marechaussee* p. 210; p. 251-2; p. 291.

28 Oosterbeeksche Courant 20-10-1923.

De antirevolutionaire kiesvereniging te Oosterbeek besloot met eenparige stemmen de kandidatuur van D. van der Kragt²⁹, door de RK kiesvereniging Recht en Plicht gesteld, te steunen 'gevoelende de billijkheid dat de katholieken alhier een zetel in de raad rechtmatig toekomt'³⁰. Ook Nederland en Oranje te Renkum steunde hem. Het is mogelijk dat de teleurstellende uitslag van de tussentijdse verkiezing voor de vacature Schimmelpenninck, toen er zowel een katholieke als een antirevolutionaire kandidaat waren, een stimulans is geweest in dit geval gezamenlijk op te trekken.

De Oosterbeeksche Courant meldde dat de aanhangers van Schuringa een grote bedrijvigheid aan de dag hadden gelegd, 'zelfs per automobiel werden de kiezers ter stembus gebracht'³¹. Het resultaat was het omgekeerde van de tussentijdse verkiezingen op 2 december 1901. Toen was er een lage opkomst in Oosterbeek, en een hoge in Renkum en ook nog eens een liberale kandidaat die in Oosterbeek relatief weinig liberale stemmen trok; nu was er een hoge opkomst in Oosterbeek en een lage in Renkum en ook nog eens een liberale kandidaat die zelfs in Renkum nog een zeer groot aantal liberale kiezers wist te mobiliseren.

Tussentijdse verkiezing, 20 maart 1906

Tussentijdse verkiezing 20 maart 1906, vacature N.J.F. Kamperdijk, Renkum, liberaal								
Aantal kiezers 1057			Geldige stemmen 614, deelname 58%					
Oosterbeek 634		Renkum 423	Oosterbeek 331 [deelname 52%]		Renkum 283 [deelname 67%]			
Kandidaten (* = gekozen)			Oosterb.	%	Renkum	%	totaal	%
J.P. Crum, Renkum, AR			117	35%	145	51%	262	43%
Dr. C.Th. Haverkorn van Rijsewijk, Renkum, liberaal *			204	62%	128	45%	332	54%
J. Teunissen, Renkum, SDAP			10	3%	10	4%	20	3%

In de raadsvergadering van 4 januari 1906 trad N.J.F. Kamperdijk af als wethouder. In zijn plaats werd J. Beuker, eveneens papierfabrikant in Renkum, gekozen. In de vergadering van 31 januari nam Kamperdijk ook afscheid als raadslid omdat hij in Arnhem ging wonen. De antirevolutionaire kiesvereniging te Renkum stelde J.P. Crum, die eerder door de liberale Van Walchren verslagen was, kandidaat. Hij werd ook gesteund door Nederland en Oranje en de RK kiesvereniging Recht en Plicht te Oosterbeek. Crum zou het nu moet opnemen tegen de keuze van Burgerplicht in Renkum, Dr. C.Th. Haverkorn van Rijsewijk. Hij werd genoemd 'een man van algemene ontwikkeling, die als medicus in de raad een waardige plaats zou innemen'³². In Oosterbeek werd zoals te verwachten was zijn kandidatuur ook

29 Soms ook gespeld als 'van der Kracht'. Hij was bestuurslid van het R.K. ziekenfonds.

30 Oosterbeeksche Courant 11-11-1905.

31 Oosterbeeksche Courant 2-12-1905.

32 Oosterbeeksche Courant 3-3-1906.

gesteund door beide liberale kiesverenigingen. Geboren in 1873 sloot hij in 1900 zijn studie medicijnen af met een proefschrift. Na zijn huwelijk in 1901 vestigde hij zich in Renkum en opende in 1905 een sanatorium voor tuberculose patiënten aan de Hartense weg³³.

De uitslag vertoonde grote overeenkomst met de herstemming bij de tussentijdse verkiezing op 27 november 2005 (vacature Schimmelpenninck), behalve dat er ook nog een sociaaldemocratische kandidaat meedeed. Alleen kreeg Crum bij een iets grotere opkomst in Renkum nu zelfs nog minder stemmen (56% in 1905, 51% in 1906).

Een voorlopige balans

Nadat in 1899 bij de periodieke verkiezingen in Oosterbeek nog twee confessionele tegenkandidaten waren gesteld werd hiervan afgezien bij de periodieke verkiezingen van 1901, 1903 en 1905. Bij de tussentijdse verkiezingen in 1902 kon de AR een zetel in Renkum erbij winnen. In 1904 werd door de liberale kiesvereniging geen tegenkandidaat tegenover Kok gesteld en de dissidente liberale kandidaat kreeg, evenals de socialistische kandidaat slechts zeer weinig stemmen, zodat de AR deze zetel kon behouden. In 1905 en 1906 behielden de liberale kandidaten bij tussentijdse verkiezingen de zetels die vacant waren geworden door het vertrek van Van Rappard uit Oosterbeek en van Kamperdijk uit Renkum.

Zowel bij de liberalen als bij de confessionelen was er gebrek aan eensgezindheid. Zo stond Adriani kandidaat naast Van Rappard bij de periodieke verkiezingen van 1903, zonder dat dit overigens gevolgen had voor de zetelverdeling. Vervolgens werd er een tweede liberale kiesvereniging opgericht met als opgegeven reden de houding van het bestuur van Burgerplicht in zake de vacature Van Zoest. Het kan natuurlijk ook een tactische keuze geweest zijn van Schuringa om zo sneller in de gemeenteraad te kunnen komen dan wanneer hij zich als lid had aangemeld bij Burgerplicht. Als dit het geval was dan had hij in elk geval snel succes. Bij de tussentijdse verkiezingen voor de vacature Van Rappard later in 1905 slaagde Schuringa er zelfs in zich ook door Burgerplicht kandidaat te laten stellen en kon zijn eigen aanhang veel kiezers mobiliseren. Hoe weinig ideologische of programmatische argumenten een rol speelden bleek ook bij de periodieke verkiezingen van 1905 toen Verburgt bij gebrek aan een overtuigende andere kandidaat toch maar door Burgerplicht herkiesbaar werd gesteld.

Dr. C.Th. Haverkorn van Rijsewijk

33 Hoogmoed 'Haverkorn van Rijsewijk' 1998.